

Friluftsrådets opmærksomhedspunkter ved skovgræsning og hegning i urørt skov samt skov med anden biodiversitetsformål

Notatet beskriver, hvilke overvejelser Friluftsrådet kan inddrage i vurderingen af forvaltningstiltag, hvor der igangsættes skovgræsning og hegnes i urørt skov og skov med anden biodiversitetsformål.

Baggrund

Med aftalen om Naturpakken i 2016 blev det besluttet, at der skulle udlægges nye områder til urørt skov og skov med anden biodiversitetsformål. Udlægget sker på statens skovarealer, som forvaltes af Naturstyrelsen og dette papir omhandler derfor alene statsejet skov. Der er udarbejdet retningslinjer for forvaltningen af de udpegede områder¹, hvor det blandt andet fremgår, at der i større grad skal etableres skovgræsning og dermed også i stigende grad hegnes i de udpegede skvområder. Rapporten beskriver også i et særskilt afsnit de overordnede retningslinjer for græsning i de udpegede statsskove, hvor det bl.a. fremhæves, at hegn og dyr kan give udfordringer for befolkningens brug af arealerne.

I forbindelse med høringen af de nye forvaltningsplaner for de urørte skove og skov med anden biodiversitetsformål er der derfor grund til at være ekstra opmærksom på konsekvenserne for friluftslivet af forvaltningstiltaget om græsning. Emnet behandles derfor også særskilt i dette notat. Ud over græsning i urørt skov er der også en række andre opmærksomhedspunkter for Friluftsrådet ved den ændrede forvaltning af skovene. Det gælder fx mulighederne for at gennemføre organiserede aktiviteter, vedligehold af stier, ændret hydrologi mv. De generelle opmærksomhedspunkter beskrives i selve vejledningen til høringen.

Nedenfor beskrives indledningsvist nogle overordnede perspektiver på skovgræsning med udsætning af store planteædere og hegning, hvorefter særlige opmærksomhedspunkter i vurderingen af konkrete forvaltningstiltag beskrives. Afslutningsvis beskrives kort forslag til løsningstiltag, som kan være med til at forbedre samspillet mellem friluftsliv og skovgræsning.

Friluftsrådets overordnede perspektiver på udsætning af store planteædere og hegning

Skovgræsning med udsætning af store planteædere sker primært med afsæt i en vurdering af, hvor forvaltningstiltaget skaber størst biologisk værdi for skovens truede arter i form af forbedrede levesteder. Det fremgår dog også af de overordnede retningslinjer, at de biologiske kriterier skal kombineres med andre forhold som fx praktiske forhold og økonomi samt befolkningens brug af arealerne. Det er ikke klart fra de overordnede retningslinjer, hvordan den konkrete afvejning af de forskellige forhold sker over for hinanden. Dette må derfor vurderes ud fra resultatet i de enkelte forvaltningsplaner. På et generelt plan kan der dog fremhæves nedenstående potentielle fordele og ulemper ved udsætning af store planteædere.

Potentielle fordele for friluftslivet

Udsætning af store planteædere kan føre til natur med højere naturkvalitet og dermed også til friluftsliv med højere kvalitet for de brugergrupper, hvor selve naturen udgør en stor værdi af oplevelsen. Det kan fx give højere værdi til almindelige vandreture, cykelture osv. Ligeledes kan højere biodiversitet give unikke oplevelser i naturen på grund af karakteristisk natur i områderne med store planteædere og på grund af de store planteædere i sig selv, som det fx er tilfældet med bisonerne i Almindingen på Bornholm, der tiltrækker besøgende til skoven. Endvidere kan en højere naturkvalitet også give bedre muligheder for naturformidling i området og undervisning baseret på naturgrundlaget. Endelig kan en unik og karakteristisk natur også skabe et bedre grundlag for turisme og lokal udvikling i området.

Potentielle ulemper for friluftslivet

¹ Naturstyrelsen (2018): "Overordnede retningslinjer for forvaltning af skov til biodiversitetsformål"

De største potentielle ulemper ved udsætningen af store planteædere er den begrænsede adgang som selve hegningen kan medføre, og den mulige begrænsede brug af områderne som frygt for konflikter med de store dyr kan medføre. Det er åbenlyst, at hegn i sig selv udgør en barriere for færdsel. Låger kan afhjælpe en del af problematikken, men for brugergrupper med fladefærdsel som fx orienteringsløbere kan dette tiltag ikke altid imødekomme problemerne. Endvidere kan selve de store dyr og omgangen hermed afholde brugergrupper fra områderne. Det kan fx være en særskilt udfordring for ridende, cyklende, løbende og folk, der lufter hund, hvor aktiviteterne kan forårsage konflikter med de store dyr, og dermed afholde brugergrupper fra at bruge områderne. Endelig kan selve frygten for de store dyr afholde brugergrupper fra at benytte områderne. Det kan fx særligt være brugergrupper, hvor det kan være svært at komme hurtigt væk fra dyrene som fx skovbørnehaver, ældre mv.

Behov for konkrete lokale afvejsninger af fordele og ulemper

Det er vigtigt at fremhæve, at der potentielt både kan være fordele og ulemper ved udsætningen af store planteædere. Det vil altså kun i sjældne tilfælde enten være godt eller dårligt for alle Friluftsrådets medlemsorganisationer med udsætningen af store planteædere i et område, og der vil derfor være behov for at afveje fordele og ulemper mod hinanden. Denne afvejning bør komme an på en konkret vurdering af det enkelte lokale forvaltningstiltag. Derfor er det også vigtigt, at Friluftsrådets berørte lokale kredse forholder sig aktivt til forvaltningsplaner med udsætning af store planteædere.

Særlige opmærksomhedspunkter i forbindelse med skovgræsning i urørt skov eller skov til anden biodiversitetsformål

Da lokalkendskab kan være helt afgørende i vurderingen af den samlede betydning af tiltag med udsættning af store planteædere, er det som nævnt vigtigt, at der sker en konkret vurdering af effekterne af udsætningen på lokalt niveau. Ved vurderingen kan følgende forhold inddrages:

Muligheder for friluftsliv

Overordnet set er der behov for at overveje, hvilke effekter forvaltningstiltaget vil have på de grundlæggende muligheder for lokalt friluftsliv i det berørte område:

- Hvilke nye muligheder skabes for friluftsliv ved etableringen af folde til dyrene og udsætning af store planteædere? Hvilke brugergrupper berøres, og hvor mange brugere er der tale om?
- Hvilke muligheder for friluftsliv afskæres ved etableringen af folde og udsætningen af de store planteædere? Hvilke brugergrupper berøres, og hvor mange brugere er der tale om? Er der forskel på muligheder for at dyrke organiserede og uorganiserede aktiviteter i de udpegede områder?

Placering af indhegnede områder

Skovgræsning anvendes primært for at forbedre levestederne for truede arter i de danske skove, og de indhegnede områder er i udgangspunktet placeret, hvor de bedst muligt kan forbedre biodiversiteten. Set fra Friluftsrådets perspektiv bør følgende forhold dog også overvejes i forhold til placeringen:

- Afskæres friluftslivet afgørende rekreative muligheder ved den foreslåede placering, eller er der alternativer i lokalområdet for de berørte brugergrupper? For ridende kan det fx være, at den eneste mulighed for at ride i naturen findes i den udpegede statskov, og at der ikke er alternativer hertil i det lokale område. I så fald kan forvaltningstiltaget have store konsekvenser for mulighederne i området. Hegning og udsætning af store planteædere kan blandt andet have særlige konsekvenser for ridende, cyklende, orienteringsløbere, hundeluftere, skovbørnehaver og andre brugergrupper, hvor hegning er et særskilt problem, hvor aktiviteterne kan tiltrække særlig opmærksomhed fra dyrene, eller hvor brugergrupperne ikke kan bevæge sig væk tilstrækkeligt hurtigt.
- Er der alternative placeringer af foldene som vil være bedre, når der også tages højde for friluftslivet i området? Eller vil små tilpasninger af afgrænsningen fx kunne forbedre de rekreative muligheder væsentligt?

- Hvilke ruter og veje kommer til at gå gennem den planlagte indhegning? Er der tale om særligt vigtige ruter eller veje med meget færdsel som fx nationale og regionale cykelruter eller offentlige veje? Hvordan kommer indhegningen til at påvirke mulighederne for færdsel herpå? Bemærk at reguleringen af trafikanters færdsel på veje i naturområder med løsgående dyr endnu ikke klarlagt af myndighederne og derfor bør have særlig opmærksomhed. Se mere herom i fodnote 2².

Størrelsen af de indhegnede områder

Størrelsen på de indhegnede områder kan have betydning på flere måder. En tilstrækkelig stor indhegning vil fx gøre det lettere for de store planteædere at søge væk fra mennesker i området. Dermed kan store indhegnede områder være en fordel for friluftslivet i det omfang, at der opstår færre potentielt konfliktfyldte situationer. På den anden side vil større indhegnede områder også potentielt berøre flere friluftsktiviteter. Derfor er der også her behov for en konkret lokal vurdering af betydningen af det indhegnede areals størrelse.

- Er det indhegnede område tilstrækkeligt stort til at potentielle konflikter minimeres, eller er arealet så stort, at det potentielt får uforholdsmæssig stor negativ betydning for friluftslivet i området?

Forvaltningen af de store planteædere og de hegnede områder

Valget af arten af store planteædere, der udsættes i de indhegnede områder, kan have stor betydning for, om der vil være potentielle konflikter eller ej. Generelt gælder det, at jo "vildere" – her forstået som mindre vant til mennesker – dyrene er, jo mindre søger de kontakt med mennesker i de indhegnede områder. Dog kan dyrene vænnes til mennesker over tid. Udformningen af selve indhegningen og særligt antal og typer af gennemgange/låger i indhegningen vil ligeledes have betydning for adgangen til områderne.

- Med hvilken hjemmel etableres skovgræsningen, og er de dertil hørende bestemmelser fulgt? Hvis Skovlovens § 9 stk. 1 anvendes gælder fx en begrænsning om, at stævningsdrift og skovgræsning tilsammen kun må udgøre 10 % af arealet samt, at hegningen til skovgræsning ikke må forringe mulighederne for offentlighedens færdsel og ophold. Se mere herom i fodnote 3³. Hvis skovgræsningen etableres som en dispensation til Skovlovens § 8 stk. 4 om dyrehold, kan der etableres dyrehave, som fremmer biodiversiteten. Her er der i udgangspunktet ikke størrelsesbegrænsninger, og der kan anvendes høje hegn. Men også her er forudsætningen "...at alle eksisterende adgangsmuligheder i princippet skal bevares således, at enhver form for færdsel og ophold, der tidligere var lovlig, også er mulig efter dyrehavens etablering. Se mere om retningslinjer i fodnote 4⁴ og 5⁵.
- Anvendes der vilde arter af dyr som fx hjortevildt, elg, europæisk bison? Hvis der anvendes kvæg eller heste, anvendes der så vilde racer af disse typer dyr, som fx Exmoor, Konik for heste, og har de også en herkomst, som gør, at de ikke er vænnet til mennesker og derfor opsøger dem?
- Er der muligheder for at afgrænse de store planteædere til mindre folde, så dele af det indhegnede område fx kan bruges til ridning, cykling og skovbørnehaver periodevis? Eller så der fx kan sikres gennemgang i de indhegnede områder?
- Hvilke typer hegn anvendes der, og hvordan påvirkes indtrykket af skoven? Se fodnote 3-5 for detaljer om bestemmelserne for hegning i skov. Bemærk derudover, at Naturbeskyttelseslovens § 23 stk. 2 præciserer, at der ikke må opsættes usædvanlige hegn omkring skove. Læs mere om usædvanlige hegn i fodnote 6⁶.
- Er der et tilstrækkeligt antal gennemgange/låger i indhegningen til, at friluftslivet ikke bliver væsentligt begrænset?

² Se svar fra Miljø- og Fødevareministeren til Miljø- og Fødevareudvalget her: <https://www.ft.dk/samling/20171/alm-del/mof/spm/1059/svar/1554486/2012361.pdf>

³ Vejledning til Skovlovens § 9: <https://mst.dk/erhverv/skovbrug/lovgivning/vejledning-om-skovloven/9/#2>

⁴ Vejledning til Skovlovens § 8: <https://mst.dk/erhverv/skovbrug/lovgivning/vejledning-om-skovloven/8/#5.2>

⁵ Retningslinjer for etablering af nye dyrehave for at fremme biodiversiteten: https://mst.dk/media/120432/nye_dyrehaver_-_bilag_7.pdf

⁶ Se afsnit 10.5 i link for detaljer om usædvanlige hegn: <https://naturstyrelsen.dk/media/180776/kapitel10.pdf>

- Hvilke typer gennemgange som fx stenter, klaplåger, hestelåger, færister tænkes anvendt som gennemgange i hegningen, og tilgodeser de alle relevante brugergrupper? Eller kombineres forskellige løsninger, så fx ridende kan passere gennem egnede låger ved siden af færister eller lignende?

Information og oplysning

Oplysning og information om typer af dyr i de indhegnede områder og håndteringen af dyrene kan både bidrage til bedre friluftsoplevelser og understøtte en hensigtsmæssig opførsel i de indhegnede områder. Det er derfor afgørende, at der informeres tilstrækkeligt ved de indhegnede områder.

- Informeres og oplyses der om typer af dyr i indhegningerne, hvornår der er dyr i indhegningerne (hvis det kun er der periodevist), og om hvad der er en hensigtsmæssig opførsel i det indhegnede område ved alle indgange til området?
- Opdateres der løbende om dyrene i de hegnede områder på skilte, informationstavler, web eller fx apps udviklet til området?

Håndtering af konflikter mellem dyr og mennesker

I det omfang at der opstår konflikter mellem de store planteædere og mennesker i de hegnede områder er det afgørende, at konflikterne håndteres hurtigt og hensigtsmæssigt.

- Er det lagt en plan for, hvordan dyr, der har truende adfærd over for mennesker, håndteres i de hegnede områder? Flyttes dyr fx, hvis de har en aggressiv opførsel over for mennesker, afskydes de eller andet?

Evaluering af hegning og udsætning af store planteædere

Det er relativt nyt, at der i større omfang påtænkes at udsætte store planteædere som et gennemgående forvaltningstiltag i danske statsskove. Da der kun er begrænset viden om de bedste løsninger på området, er det vigtigt, at der løbende evalueres på hensigtsmæssigheden af forvaltningstiltaget.

- Er der fastsat et tidspunkt for evalueringen af udsætningen af de store planteædere i forvaltningsplanen, eller er der en plan for løbende evaluering eller anden opfølgning på forvaltningstiltaget?

Mulige forslag til konkrete forbedringer ved etablering af hegninger, folde mv.

I de overordnede retningslinjer for forvaltningen af urørt skov og skov med anden biodiversitetsformål er det allerede fastlagt, at der i større udstrækning skal eksperimenteres med skovgræsning som et forvaltningstiltag. Der vil derfor med al sandsynlighed blive etableret flere hegnede områder i de danske statsskove fremover. Derfor er det også vigtigt, at Friluftsrådet kan bidrage med konstruktive løsningsforslag, der kan forbedre samspillet mellem skovgræsning og friluftsliv. Der kan blandt andet peges på følgende løsningsmuligheder ved potentielt konfliktende interesser:

1. Friholdelse af udvalgte områder i de urørte skove for hegn og dyr – med forslag om anden forvaltning, der imødekommer behovet fra de truede arter i området.
2. Justeret placering af hegn, så de bedre imødekommer friluftslivsinteresser.
3. Brug af typer dyr og racer som bevirker, at konflikter mellem mennesker og dyr minimeres.
4. Folde der er periodevis fri for dyr. Den tidsmæssige justering kan evt. følge perioder, hvor der er størst rekreativt behov for arealerne.
5. Oplysning og information om færdsel og opførsel i hegnede områder med store planteædere. Både ved indgange til hegnede områder, men også digitalt.